

Abstrakt

Předmětem disertační práce je středověká architektura mendikantských řeholí ve Slezsku, která je soustředěna na klášterní kostely minoritů, klarisek, dominikánů a dominikánek. Zvolenému tématu nebyla doposud v odborné literatuře věnována patřičná pozornost, ať už ze strany polského, německého nebo českého dějepisu umění. Mendikantským řeholím ve Slezsku se věnují především historikové, kteří zkoumají středověké dějiny těchto řádů a především formování a vývoj řádových provincií.

Těžištěm výzkumu této práce jsou dochované stavby mendikantských řeholí budované v časovém rozmezí od 13. do 14. století. Každá jednotlivá stavba je představena monograficky ve formě rozšířeného katalogového hesla. Katalog středověkých staveb mendikantských řeholí je stěžejním bodem disertační práce. V tomto soupisu jsou jednotlivé stavby rozčleněny podle řádové příslušnosti. Nejprve je zmíněna historie jednotlivého středověkého města a dějiny konkrétního klášterního komplexu. Pozornost je dále zaměřena na situování mendikantských staveb v rámci středověkého urbanismu města. Následuje formální analýza objektu s vytyčením zásadních stavebních etap, přičemž pozornost je věnována především středověké fázi výstavby. Součástí hesla je zhodnocení kulturně-historického významu konkrétní stavby. O rozsahu katalogových hesel rozhoduje význam stavby, současný stav zachování jednotlivých architektur, rozličná kvalita a technický stav dochování stavebního díla, přístupnost sledovaného objektu i nevyváženost současného stavu poznání o konkrétní stavbě spojené s archeologickými, restaurátorskými a stavebně-historickými průzkumy. U každého objektu je připomenuta stěžejní literatura.

Součástí katalogového hesla je obrazová příloha pořízená v průběhu terénního výzkumu, v rámci kterého byly jednotlivé stavby nejen fotograficky zdokumentovány, ale v některých případech také prostorově zaměřeny. Pro některé stavby jsou proto jedním z výstupů rovněž návrhy

na rekonstrukci středověké stavební fáze prostřednictvím trojrozměrné vizualizace.

Výsledkem prováděného výzkumu o slezském středověkém stavitelství žebavých řádů ve Slezsku je syntéza dosavadního stavu poznání a vlastních materiálů získaných při terénním výzkumu. Pro pochopení charakteru a významu mendikantské architektury bylo nutné přiblížit rovněž nejvýznamnější centra slezské středověké architektonické produkce. Středověká architektura mendikantských řeholí byla konfrontována s dochovaným památkovým fondem ostatní středověké architektury slezské oblasti, přičemž pozornost byla zaměřena především na cihlovou architekturu, která je jedním ze specifíků slezského středověkého stavitelství.

Při zkoumání středověké architektury mendikantských řeholí ve Slezsku je kromě vlastních dějin obou sledovaných řádů a jejich organizační struktury a pravidel nutné vycházet především z konkrétních společenských podmínek panujících ve středověkém Slezsku. Samotný problém středověkých dějin Slezska je velice různorodý a mnohavrstevný. Prolínání jednotlivých slezských knížectví a množství vládců zde panujících je pro posuzování středověké architektury velmi podstatné. Uvedení mendikantských konventů a jejich podpora souvisela totiž primárně s vůlí slezských piastovských knížat. Bez trvalé podpory knížecího mecenátu by konventy žebavých řeholí nemohly v tomto prostředí v podstatě existovat. Zdejší společenské a hospodářské podmínky se tak zásadně lišily od situace v západní Evropě, kde organizační struktura mendikantských řádů byla v těsné spojitosti především s měšťanstvem.

Kostely žebavých řeholí tvoří podstatnou část středověkého městského urbanismu. V rámci slezských středověkých měst pozorujeme, že kostely žebavých řeholí byly založeny na území, které náleželo knížeti. Umístění mendikantských klášterních komplexů v blízkosti knížecích rezidencí se pro slezská středověká města stala téměř pravidlem. Mendikantské konventy byly usazovány postupně od poloviny 13. století v nejvýznamnějších městech slezských knížectví. Města, v nichž se

kostely žebavých řeholí nacházely, byla ve většině případů současně rezidenčními sídly zdejších Piastovců, kteří minority i dominikány výrazně podporovali. Kromě toho, že mendikantské kláštery představovaly důležitá a intelektuální centra středověkého Slezska, byly současně zvoleny jako místa pohřebišť slezských Piastovců. Rodová mauzolea byla zřizována jak u minoritských tak i dominikánských klášterních kostelů.

Architektura mendikantských řeholí netvoří homogenní celek. V rámci sledované skupiny středověkých staveb žebavých řeholí pozorujeme rozdíly jak ve velikosti staveb tak ve formální kvalitě. V souvislosti s vyznáváním evangelické chudoby byly stavěny kostely prosté, ve výstavbě skromné, které byly především funkcionalistického charakteru. V některých případech jde současně o architektury monumentální. Mendikantské kostely slezské oblasti se tak řadí do širší skupiny slezské středověké architektury, pro níž je příznačná kombinace exponovaného cihlového zdiva a kamenných architektonických detailů.

Mendikantskou architekturu jakožto součást městského stavitelství je možné srovnat s ostatní městskou zástavbou, zejména s farními kostely. Při porovnávání mezi dochovanou architekturou spatřujeme dostatek analogií nejen s farními kostely, ale také kostely ostatních řádů. Dílčí podobnosti spatřujeme například v rámci dispozičního řešení nebo užití architektonických detailů, což souvisí s tím, že sledované architektury byly v určité fázi realizovány stejnou stavební hutí. Z pozorování vyplývá, že slezská středověká architektura mendikantských řeholí je ve využití dispozičního řešení, rozvržení hmot, charakteru užití architektonických prvků, které jsou v jednom případě vysoce kvalitní a jindy podprůměrné, poměrně rozmanitá.

Architektura žebavých řeholí ve Slezsku reflektovala předešlé architektonické dění a zároveň poskytovala inspiraci k novým stavebním realizacím ve svém okolí. Po stránce formální i významové sehrála v daném regionu značnou úlohu. V rámci komparací zaměřených na širší geografický okruh, kdy je porovnávána s mendikantskými stavbami českými, moravskými, rakouskými a německými lze některé středověké architektury mendikantských řeholí ve Slezsku oprávněně zařadit

k důležitým stavebním realizacím v rámci širšího středoevropského kontextu.